

Tęsknota za siłą. Zjednoczenie Niemiec

Materiał składa się z sekcji:

„Jak hartowały się Prusy, a Austria tonęła”, „Podobieństwa i różnice”, „Wojna niemal domowa”, „Upadek Napoleona III”, „Zamiast podsumowania”.

Materiał zawiera:

4 ilustracje (fotografie, obrazy, rysunki), 6 ćwiczeń, w tym 6 interaktywnych.

Bibliografia:

-
- Źródło: *Fragment przemówienia Ottona von Bismarcka z 30 września 1862 roku*, [w:] *Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S. Lenard, Warszawa 2001, s. 259.

Ogłoszenie zjednoczenia Niemiec
Źródło: domena publiczna.

W 2. połowie XIX wieku Prusy, zmieniając układ sił w Europie, rozpoczęły drogę do zdominowania sytuacji politycznej i militarnej na kontynencie europejskim.

Oś czasu – tęsknota za siłą. Zjednoczenie Niemiec

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Jak hartowały się Prusy, a Austria tonęła

Decyzją kongresu wiedeńskiego w 1815 r. państwa niemieckie, zorganizowane w [Związku Niemieckim](#) pod przewodnictwem Austrii, miały pozostać niegroźnym organizmem politycznym na mapie XIX-wiecznej Europy. Były za słabe, by zagrozić Francji, ale za silne, żeby paść jej łupem (jak za rządów Napoleona I). Jednak rywalizacja Austrii i Prus o [hegemonię](#) zachwiała kruchą równowagą sił w państwach niemieckich. Nabrała ona rozpędu w połowie XIX wieku z powodu pogłębiających się różnic ekonomicznych między oboma państwami. **Związek Celny**, ustanowiony pod przewodnictwem Prus w 1834 r. sprzyjał wzrostowi ich potęgi gospodarczej.

U progu lat 60. XIX wieku Prusy przeprowadziły **reformę wojskową**. Armia pruska była 'oczkiem w głowie' [Wilhelma I Hohenzollerna](#) i premiera rządu Prus [Ottona von Bismarcka](#) [czyt.: bismarka]. Został on powołany na stanowisko szefa rządu we wrześniu 1862 roku. Prusy przeżywały wówczas kryzys konstytucyjny, gdyż Izba Deputowanych pruskiego parlamentu odrzuciła budżet zaproponowany przez króla Wilhelma I, nie godząc się na dalszą kosztowną reformę wojska. Walka o rozbudowę armii wielokrotnie narażała Bismarcka na konflikt z parlamentem.

Ćwiczenie 1

Uwieczniony na obrazie król Prus Wilhelm nosił hełm stosowany w wojsku pruskim, a następnie niemieckim, aż do końca I wojny światowej. Z czasem to nakrycie głowy stało się symbolem pruskiego militarystyki i jednoczących się Niemiec. Jak brzmi jego nazwa? Wybierz prawidłową odpowiedź.

czako

szpicruta

pikielhauba

Źródło: licencja: CC BY 3.0.

Ciekawostka

Pan i jego sługa

Evert Duykinck, Otto von Bismarck, 1873

Źródło: domena publiczna.

Otto von Bismarck słynął z lekceważącego stosunku do konstytucji i władz przedstawicielskich. Narzucał swoją politykę za pomocą dekretów, bagatelizując wymóg praworządności. Interesowało go wyłącznie skuteczne realizowanie interesów dynastii Hohenzollernów. Jednak jego relacje z królem Prus nie zawsze były harmonijne. Bismarck uważał, że król jest uparty i pozbawiony wyobraźni, a Wilhelma przerażał czasami brak skrupułów u premiera. Zdarzało się, że Bismarck groził królowi dymisją, aby osiągnąć swoje cele, a czasami nawet krzyczał w rozmowie z władcą Prus. Pewnego dnia rzucił mu pod nogi w ferworze kłótni ozdobną wazę. Zdenerwowany król opadł na [szezlong](#) i wybuchł płaczem... Niemniej Bismarck pozostał u władzy przez niemal 30 lat, dokonując trudnego dzieła zjednoczenia Niemiec pod rządami dynastii Hohenzollernów.

Tymczasem wielonarodowa Austria, kontrolująca utworzony na kongresie wiedeńskim Związek Niemiecki, a zarazem pozostająca poza granicami Związku Celnego, stała na straży konserwatywnego porządku w Europie. Prowadziła kosztowną **politykę interwencji w ramach Świętego Przymierza**, tłumiąc wybuchające na kontynencie rewolucje i śledząc spiski. Jednocześnie zaniedbywała przemysłową modernizację państwa, na przykład nie rozbudowywała sieci kolejowej. [Wiosna Ludów](#) (1848-1849) i ujawnione wówczas aspiracje wchodzących w jej skład narodów bardzo osłabiły jej spójność. Powrót do absolutyzmu pozornie tylko przywrócił państwu stabilność.

Kilka lat później **utrata wpływów we Włoszech** (w 1859 roku Lombardii, a w 1866 roku Wenecji) postawiła je na granicy bankructwa. Już wkrótce miało się okazać, że stanowiło to główną przeszkodę na drodze do zjednoczenia Niemiec pod prymatem Habsburgów.

Wojna niemal domowa

Plan odgórnie narzuconego Niemcom zjednoczenia był konsekwencją statusu Prus które, w przeciwieństwie do Piemontu we Włoszech, były traktowane przez wiele państw niemieckich jako zagrożenie, a nie jako naturalny lider. **Pruski militarizm** nie budził sympatii polityków liberalnych. Zapamiętano Prusom, że po upadku Wiosny Ludów, na prośbę wielu niemieckich monarchów, przystąpiły one do tłumienia oporu i usuwania śladów rewolty.

Ćwiczenie 2

Zapoznaj się z fragmentem mowy, którą Bismarck wygłosił przed komisją budżetową parlamentu pruskiego 30 września 1862 roku. Chociaż nie zachowała się ona w całości, lecz jedynie jej krótkie streszczenie zamieszczone w ówczesnej prasie, przeszła do historii. Bismarck wyznaczył w niej kierunek przyszłej polityki Prus.

Po przeczytaniu fragmentu wykonaj polecenie zamieszczone poniżej tekstu.

“ Fragment przemówienia Ottona von Bismarcka z 30 września 1862 roku

„Jeśli chodzi o nasz naród: mamy za gorącą krew, mamy upodobanie do zakładania na wątłe ciało zbyt ciężkiego rynsztunku, teraz powinniśmy go użyć. Niemcy nie patrzą na liberalizm Prus, lecz na ich potęgę. Być może Bawaria, Wirtembergia, Badenia tolerują liberalizm, ale nikt im z tego powodu nie przypisze roli Prus; Prusy zaś muszą skupić swoje siły i trzymać je na dogodny moment, kilkakrotnie już przegapiony. Granice Prus po kongresie wiedeńskim nie sprzyjają zdrowej egzystencji państwa; problemów współczesności nie rozstrzyga się przemówieniami i uchwałami większości – to był wielki błąd lat 1848 i 1849 – tylko żelazem i krwią.”

Źródło: *Fragment przemówienia Ottona von Bismarcka z 30 września 1862 roku*, [w:] *Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S. Lenard, Warszawa 2001, s. 259.

Scharakteryzuj program polityczny Bismarcka, zaznaczając poniżej właściwe sformułowania.

- powrót do liberalnego projektu zjednoczenia Niemiec, wysuwanego przez parlament frankfurcki w latach 1848–1849
- najlepszym środkiem do osiągnięcia politycznego celu jest wojna („żelazem i krwią”)
- odrzucenie liberalnych projektów z okresu Wiosny Ludów, czyli lat 1848–1849
- liberalizm Prus pozwoli zjednoczyć Niemcy

zachowanie granic Prus z 1815 roku

najlepszym środkiem do osiągnięcia politycznego celu jest działanie zgodnie z konstytucją

potęga Prus pozwoli zjednoczyć Niemcy

zmiana granic Prus ustanowionych na kongresie wiedeńskim

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Pierwszym krokiem do realizacji koncepcji 'Małych Niemiec' stał się **konflikt z Danią w 1864** roku. Jego powodem było wcielenie przez nią do swojego terytorium prowincji Szlezwik (niem. *Schleswig*) i Holsztyn (niem. *Holstein*) z tytułu związków dynastycznych, chociaż formalnie należały one do Związku Niemieckiego. Wzbudziło to protesty zamieszkujących je Niemców. W rzeczywistości sprawa dwóch księstw została zaogniona przez samego Bismarcka. Miała mu dostarczyć od dawna wyczekiwanego pretekstu do przyszłej wojny przeciw Habsburgom, celem wypchnięcia ich ze struktur Związku Niemieckiego. Wspólna interwencja Prus i Austrii – zgodnie z oczekiwaniami Bismarcka – zakończyła się sukcesem.

Po pokonaniu Duńczyków podzieliły one łup między siebie. Prusy wzięły Szlezwik, Austria – Holsztyn. Działania te nie spotkały się z żadną reakcją ze strony państw europejskich, choćby pozostałych członków Świętego Przymierza. Rosja była zajęta tłumieniem powstania styczniowego. [Napoleon III](#) nie zadeklarował poparcia Danii lub Prus i pozostał bierny. Swoją uwagę cesarz Francuzów skupił na realizacji interesów wewnętrznych.

Bismarck potrafił sprawnie wykorzystywać konflikty w stosunkach między mocarstwami, a także ich wewnętrzne problemy. Zapewnił sobie neutralność Rosji w spodziewanym konflikcie wewnątrzniemieckim, popierając jej działania przeciw Polakom w trwającym wówczas powstaniu styczniowym. W lutym 1863 roku zawarł z Imperium Rosyjskim układ, na mocy którego armie obu państw mogły przekraczać granicę w celu ścigania polskich oddziałów powstańczych (nazywany **konwencją Alvenslebena**, od nazwiska pruskiego generała- Gustava von Alvenslebena- podpisującego porozumienie z inicjatywą Bismarcka).

Po zakończeniu konfliktu o Szlezwik i Holsztyn Bismarck przystąpił do działań wymierzonych w Austrię. Pretekstem stała się sprawa administrowania zajętych prowincjami, dzięki której udało się Bismarckowi pogorszyć dotychczasowe stosunki z południowym sąsiadem. Zdołał także zapewnić sobie poparcie większości państw niemieckich i Włoch. Po stronie Habsburgów stanęły: Hanower, Saksonia i państwa północnoniemieckie. Rosja i Francja pozostały neutralne, jednak z różnych powodów. [Car Aleksander II](#) uważał się za sojusznika Prus. Napoleon III natomiast nie wierzył w ich

zwycięstwo. Za brak reakcji spodziewał się korzyści terytorialnych, obiecanych mu przez Bismarcka. Z upływem czasu okazało się w jak wielkim błędzie był utwierdzony francuski monarcha.

Habsburgowie, którzy część sił musieli utrzymywać we Włoszech, nie mieli szans na zwycięstwo z trzema armiami pruskimi. Austria została pokonana **3 lipca 1866 roku w bitwie pod Sadową**. Szybkie zwycięstwo Prus zaskoczyło większość obserwatorów. Rolę rozjemcy w negocjacjach pokojowych między Austrią i Prusami Bismarck zaoferował Napoleonowi III.

W wyniku pokoju podpisanego w Pradze w 1866 roku monarchia habsburska zwróciła Prusom Holsztyn, a Włochom – Wenecję. Została też zmuszona do opuszczenia Związku Niemieckiego, a następnie wyrażenia zgody na jego rozwiązanie. W jego miejsce Bismarck utworzył **Związek Północnoniemiecki**, zrzeszający pod przewodnictwem dziedzicznego króla Prus państwa niemieckie leżące na północ od rzeki Men. Austria została zmuszona do wypłaty odszkodowania wojennego w wysokości 40 milionów talarów pruskich.

Ciekawostka

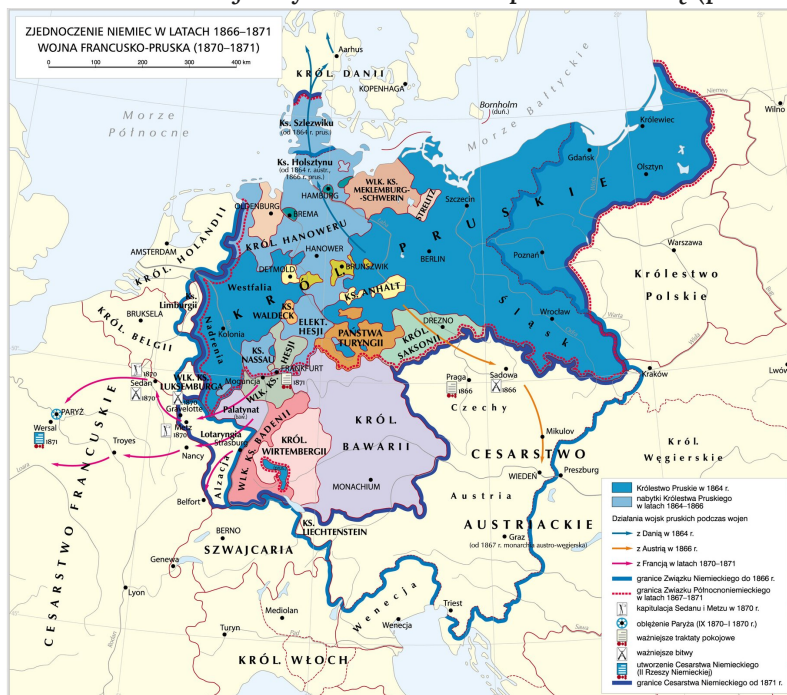

Rudolf Otto Ritter von Ottenfeld, Karta chwały austriackiej artylerii

Źródło: 1897, olej na płótnie, Heeresgeschichtliches Museum, domena publiczna.

Pod wsią **Sadowa** między nurtami Bystrzycy i Łaby w Czechach Prusy rozstrzygnęły starcie z Austriakami w ramach jednej walnej bitwy. Było to możliwe dzięki wykorzystaniu najnowszych osiągnięć techniki (kolej, telegraf) i doskonale wyszkolonej, zdyscyplinowanej armii. Głównym atutem uzbrojenia pruskich wojsk były karabiny iglicowe – forma odtylcowej broni palnej (niem. *Zündnadelgewehr*). W przeciwieństwie do karabinów austriackich żołnierz pruski oddawał w ciągu minuty kilka salw więcej. Ponadto mógł ładować ją w pozycji leżącej, unikając w ten sposób wystawiania się na cel. Żołnierz austriacki, nabijając swój karabin od przodu lufy, musiał zachować pozycję stojącą lub klęczącą.

Mieszkający w Austrii malarz Rudolf Otto Ottenfeld na obrazie z 1897 roku przedstawił scenę unicestwienia austriackiej artylerii w bitwie pod Sadową (patrz wyżej).

Zjednoczenie Niemiec w latach 1866–1871. Wojna francusko-pruska (1870–1871)

Źródło: Krystian Chariza i zespół.

Polecenie 1

Odszukaj na mapie granice Związku Niemieckiego z 1815 roku.

Polecenie 2

Wskaż południową granicę Związku Północnoniemieckiego z 1866 roku.

Polecenie 3

Wymień tereny przyłączone do Królestwa Pruskiego w latach 1864–1866.

Polecenie 4

Wymień państwa, które nie weszły w skład Związku Północnoniemieckiego.

Upadek Napoleona III

Zwycięstwo Prus spowodowało polityczną izolację Francji. Napoleon III nie mógł liczyć na pomoc Austrii, gdyż w 1859 roku swoimi działaniami wojennymi częściowo usunął ją z Włoch, a neutralnością w 1866 roku – z Niemiec. Poza tym Austria przestała być zainteresowana odzyskaniem dawnej pozycji w Niemczech i wołała skupić się na odbudowie cesarstwa jako monarchii dualistycznej z pomocą swojej najsilniejszej mniejszości narodowej, czyli Węgrów (rok po klęsce przyjęła nazwę *Austro-Węgry*). Z kolei dyplomatyczne wsparcie powstania styczniowego poróżniło Francję z Rosją. Bismarck po wygranej w 1866 roku nie widział już potrzeby nakłaniania Francji do akceptacji swojej polityki. Miał świadomość, że już tylko

II Cesarstwo stoi na drodze do pełnego zjednoczenia Niemiec. Napoleon III zdawał się nie dostrzegać rosnącego zagrożenia.

Pretekstem do wojny Prus z Francją stała się sprawa pustego tronu w Hiszpanii (po wygaśnięciu tamtejszej linii Burbonów). Napoleon III zażądał zapewnienia od pruskiego władcy, że ród Hohenzollernów nie będzie się starał o jego obsadzenie. Żądanie to miało charakter arogancki, mimo to Wilhelm cierpliwie odmawiał wydania takiego oświadczenia. Poinformował o tym posła francuskiego i 13 lipca 1870 roku wysłał z Ems depezę (tzw. **depezę emską**) do Bismarcka z oceną całej sprawy. Napoleonowi, upokorzonemu przez Bismarcka, chodziło bardziej o własny prestiż niż o sprawy hiszpańskiej sukcesji. Bismarck potrzebował natomiast pretekstu do kolejnej wojny. W takiej sytuacji wystarczyło wywołać dyplomatyczny skandal, aby taka prowokacja trafiła na podatny grunt. Kanclerz przygotował tekst królewskiej depezy tak, że 'sprawiała wrażenie horrendalnego lekceważenia wobec Francji', a następnie pozwolił jej 'przeciec' do prasy. Wzburzona francuska opinia publiczna zażądała wojny.

Francja posiadała doświadczoną w bojach, lecz źle zorganizowaną armię i dużo lepszą od pruskiej flotę. Jednak jej cesarz nie miał talentów dowódczych swojego genialnego wuja, Napoleona I, a wojsku brakowało lekarstw i amunicji. Poza tym wojna została rozstrzygnięta na łądzie, gdzie Francuzi nie mieli szans w starciu z doskonale wyszkoloną armią pruską, sprawnie dowożoną koleją na front. Na czele pruskiego sztabu generalnego stał generał **Helmuth von Moltke**. Ani Austria, ani Włochy nie przysły Francji z pomocą. Prusy natomiast miały poparcie Związku Północnoniemieckiego oraz państw południowoniemieckich. Już na początku wojny zyskały przewagę i szybko zmusiły główne siły francuskie do zamknięcia się w twierdzy **Sedan**. Francja ogłosiła kapitulację na początku września **1870** roku. Napoleon III dostał się do niewoli, a Cesarstwo upadło.

Bismarck spotyka Napoleona III po bitwie pod Sedanem. Pocztaówka na podstawie obrazu Emila Hüntena, XIX w.

Źródło: domena publiczna.

Polecenie 5

Przyjrzyj się powyższej pocztówce z epoki. Wskaż postać Napoleona III i Bismarcka. Gdzie znajdują się na powyższej grafice? O czym może świadczyć spotkanie obu polityków po bitwie?

Polecenie 6

Wymień cechy wspólne obydwu polityków.

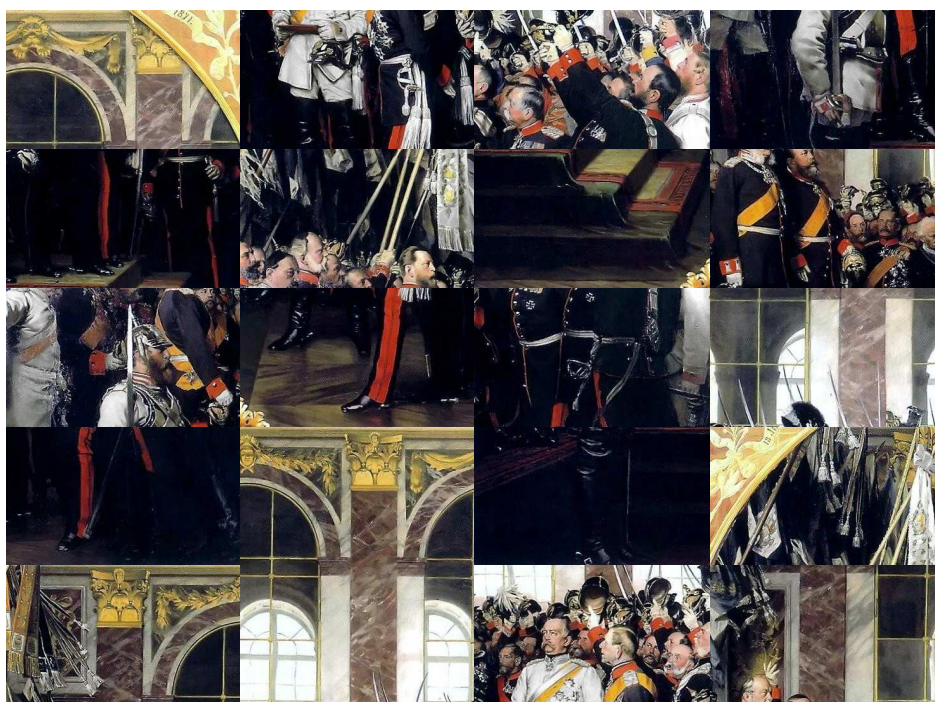
Polecenie 7

Wyobraź sobie, jak mógł przebiegać dialog między Bismarckiem i wziętym do niewoli Napoleonem III. Co mogli sobie zarzucić ci mężowie stanu? Przedstaw racje każdego z nich. Napisz swoją odpowiedź.

W maju 1871 roku republika francuska i Prusy zawarły pokój. Francja utraciła **Alzację i Lotaryngię** oraz zobowiązała się zapłacić Niemcom **kontrybucję** w wysokości 5 miliardów franków w złocie. Rozmiary i szybkość klęski Napoleona III były szokiem dla Europy. Społeczeństwo niemieckie na fali entuzjazmu dokończyło za Bismarcka proces jednoczenia. W grudniu 1870 roku do Związku Północnoniemieckiego przystąpiły kraje z południa Niemiec. **18 stycznia 1871 roku w Wersalu** proklamowano **powstanie II Rzeszy**. Była to **federacja 22 państw niemieckich**, trzech wolnych miast oraz Alzacji i Lotaryngii. Austria pozostała poza zjednoczonymi Niemcami. **Cesarzem** nowego państwa został **Wilhelm I**, a jego pierwszym kanclerzem - **Bismarck**.

Ćwiczenie 3

Ułóż puzzle i sprawdź, jak wyglądała słynna sala lustrzana w Wersalu, gdzie proklamowano II Rzeszę. Jak sądzisz, dlaczego Bismarck i Wilhelm I wybrali to miejsce? Zwróć uwagę na sposób przedstawienia tego historycznego wydarzenia. Kto znajduje się w centralnym miejscu obrazu?

Źródło: licencja: CC BY 3.0.

Kapsuła czasu

Przeprowadźcie śledztwo polityczne dotyczące dalszych losów Alzacji i Lotaryngii, odebranych Francji w 1870 roku. Na podstawie zebranych informacji w wiarygodnych źródłach i z pomocą nauczyciela odpowiedzcie na pytania:

Polecenie 8

Wyjaśnij i napisz, w jakim celu Bismarck zagarnął Alzację i Lotaryngię?

Polecenie 9

Czy Bismarck popełnił błąd, odbierając Francji te obszary? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Polecenie 10

Jak długo trwał spór geopolityczny o Alzację i Lotaryngię między Francją a Niemcami? Jaki jest obecny status tego obszaru? Poszukaj informacji na ten temat w wiarygodnych źródłach i napisz odpowiedź.

Podobieństwa i różnice

Podobnie jak Włochy, Niemcy przed zjednoczeniem także były rozbite na wiele drobnych państw. I tak samo jak we Włoszech, w Niemczech siłą napędową zjednoczenia stało się najbogatsze i najlepiej rozwinięte królestwo. We Włoszech było to Królestwo Sardynii (Piemont), w Niemczech – Prusy. Włochów poprowadziła do zjednoczenia sprawna dyplomacja i walka zbrojna. Pierwszą z tych dróg obrał premier Sardynii [Camillo Cavour](#), drugą – generał rewolucjonista [Giuseppe Garibaldi](#). W Prusach ówczesny premier i minister spraw zagranicznych Bismarck swoją aktywność polityczną przejawiał w każdej z tych dziedzin.

Jednak Piemont nie miał konkurencji w swoich ambicjach zjednoczenia Włoch. Natomiast w Niemczech do podobnej roli pretendowały Austria i Prusy, słusznie upatrując w tym

sposobu na zdobycie trwałej przewagi nad konkurentem. **Koncepcja 'Wielkich Niemiec' była wizją państwa wielonarodowego z przewodnią rolą Cesarstwa Austriackiego. Miała obejmować nie tylko ludność niemieckojęzyczną, ale również węgierską i słowiańską (czyli Czechów, Słowaków, Polaków, Ukraińców, Słoweńców, Chorwatów i Serbów).** Była ona bliska konserwatywnym wyższym sferom społecznym i mniejszościom narodowym zamieszkującym państwo Habsburgów. Natomiast **koncepcja 'Małych Niemiec' w dziele zjednoczenia wykluczała udział monarchii Habsburgów, osłabiając ją na rzecz Prus.** Chociaż jej orędownikiem był konserwatysta Bismarck, odpowiadała ona zwłaszcza burżuazji niemieckiej, marzącej o silnym i sprawnym państwie, zdolnym skutecznie rywalizować na arenie międzynarodowej.

Ćwiczenie 4

Scharakteryzuj proces zjednoczenia Włoch i Niemiec. Zaznacz pod nazwą każdego z krajów właściwą cechę ich procesów zjednoczenia.

Cechy	Włochy	Niemcy
Dwie konkurujące koncepcje zjednoczenia.	☐	☐
Jedna koncepcja zjednoczenia.	☐	☐
Rozdrobnienie polityczne.	☐	☐
Wykorzystywanie działań militarnych.	☐	☐
Wykorzystywanie środków dyplomatycznych.	☐	☐

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ciekawostka

Zarówno we Włoszech, jak i w Niemczech zjednoczeniowe ambicje narodów w swojej twórczości opiewali wybitni kompozytorzy: Włoch [Giuseppe Verdi](#) i Niemiec [Richard Wagner](#). Poszukaj informacji o ich dziełach.

Zamiast podsumowania

Ćwiczenie 5

Uzupełnij poniższe zdania, wykorzystując podane sformułowania i daty.

Kongres [] powołał do życia Związek [] w 1815 roku. Pozostawał on pod hegemonią [], w granicach zbliżonych do dawnej Rzeszy. W pierwszej połowie XIX wieku Niemcy były krajem przeważnie rolniczym. Dopiero utworzenie [] przyspieszyło rozwój nowoczesnego przemysłu na obszarze Niemiec. Po wydarzeniach z lat 1848–1849 i nieudanej próbie zjednoczenia Niemiec, podjętej przez ogólnoniemiecki [], w Prusach nastąpił wzrost dążeń do zjednoczenia Niemiec. Po wojnie austriacko-pruskiej w roku [] hegemonię w Niemczech uzyskały zwycięskie []. Po wojnie francusko-pruskiej z 1870 roku proklamowano cesarstwo niemieckie z Wilhelmem I jako dziedzicznym cesarzem. Odkonanie się to w [] roku.

1866

Austrii

Prusy

parlament we Frankfurcie

1871

Niemieckiego Związku Celnego

wiedeński

Niemiecki

Źródło: licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 6

Jakie było polityczne znaczenie podanych niżej faktów? Dopasuj odpowiednie informacje.

Wojna z Danią to...

wycofanie się Austrii z kręgu spraw niemieckich.

Zwycięstwo Prus pod Sadową to...

usunięcie ostatniej przeszkody na drodze do zjednoczenia Niemiec.

Klęska Francji pod Sedanem to...

pretekst do przyszłej wojny przeciw Habsburgom i do wypchnięcia ich ze struktur Związku Niemieckiego.

Źródło: licencja: CC BY 3.0.